

Jiří Petráš

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

*Dneska si můžete alespoň zanadávat. Dřív to šlo, ale jenom takhle v bytě. Ted' můžeme nadávat veřejně a nic se nám nestane.*¹

Osmý poválečný rok byl plný událostí – globálními počínaje, československými, jihočeskými či českobudějovickými konče. Z celosvětového pohledu to byl především rok, kdy skončil korejský konflikt – nerozhodným výsledkem, obě světové mocnosti zjistily, že spolu budou muset koexistovat. Po smrti Josifa Vissarionoviče Stalina v roce 1953 žil z válečné Velké trojky již pouze jediný – Winston Churchill. V zemích tzv. třetího světa bylo také co sledovat. Vietnamci čelili francouzské armádě v boji za národní nezávislost, na africkém kontinentě se připravovaly podmínky k osvobozeneckému hnutí, které dokonale změnilo mapu světa. Koloniální systém se pozvolna hroutil.

Pro občany Československa, pevné součásti sovětského, tzv. lidově demokratického tábora tento rok přinesl mnoho fatálních událostí. Vedle úmrtí Klementa Gottwalda jenom několik málo týdnů po sovětském generálním tajemníkovi² to byla především peněžní reforma z 1. června 1953.³ Toho roku také pokračovala úprava západního příhraničí s Rakouskem a zejména se Spolkovou republikou Německo budováním neprostupné pohraniční linie, likvidace obcí ležících poblíž či přímo na samotné hranici a vystěhování jejich obyvatel směrem do vnitrozemí – mnohde probíhaly oba poslední zmiňované procesy ruku v ruce.⁴ Opevňování hranic bylo důležitým, nejenom symbolickým krokem k rozdělení Evropy na dvě části. Ven z republiky prchali lidé, kteří nechťeli mít s novým režimem nic společného a nehdalali respektovat jeho pravidla, aby se pak mnozí z nich vraceli zpět jako tzv. agentichodci.⁵ Dále musíme zmínit i proces kolektivizace československého venkova se všemi doprovodnými jevy a pokračující likvidaci živností. Z mezinárodních událostí

1 Rozhovor s Františkem Hofhanzlem (Suchdol nad Lužnicí) vedl Jiří Petráš 8. února 2011. Blíže viz PETRÁŠ, Jiří: Život na hranici dvou světů. In: Kol.: *Tak blízci, a přece tak vzdálení. Lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*. Národní muzeum fotografie – Waldviertel Akademie – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, Jindřichův Hradec – Waidhofen an der Thaya 2012, s. 313–368.

2 Těmito dvěma událostmi se nebudeme v dalším textu zabývat, jelikož leží mimo rámec daného tématu.

3 Viz např. PETRÁŠ, Jiří: Peněžní reforma 1953. In: *Sborník Archivu MV*, 3, 2005, s. 141–172.

4 PETRÁŠ, Jiří: Život na hranici dvou světů, s. 313–368; KOVAŘÍK, David: Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960. Demoliční akce v českém pohraničí se zřetelem k vývoji od roku 1945. Studijní materiály výzkumného projektu *Komunistické Československo na přelomu 50. a 60. let*. Svazek 3, Prius – Ústav pro soudobé dějiny, Praha 2006; JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena a kol.: *Železná opona. Československá státní hranice od Jáchymova po Bratislavu 1948–1989*. Baset, Praha 2006.

se ještě Jihočechem mohla dotknout například nucená solidarita se severokorejským lidem na samém sklonku korejské války. Ovšem zcela výlučné místo zaujímá peněžní reforma roku 1953.

Pokusíme se podívat na to, jak občané jihočeského regionu reagovali na tyto události. Některé přijímali se stoickým klidem, jiné naopak s jistým vzrušením, komentovali je v restauracích či v hovorech v soukromí. Do ulic – a to ještě ne všude – je však dostala až peněžní reforma.

Abychom pochopili reakce lidí na různé události, je důležitá (a mnohdy rozhodující, aniž bychom si to uvědomovali) následující skutečnost: kde lidé žijí a jaké je jejich zaměstnání. Každý region má své tradice a svá specifika. Lidé zaměstnaní v zemědělství si nemohou dovolit vyjít do ulic, protože musí respektovat zákonitosti zemědělského roku. Navíc – má smysl vycházet do „ulice“ (mnohdy jediné) na vesnici? A přesun do města již vyžaduje určitý čas a organizaci. Důležitý moment spontaneity mizí. Lidé na venkově svázaní s půdou se brání jinými zbraněmi.

Procesy v pohraničí

Řada vesnic v českém pohraničí byla na počátku padesátých let likvidována v rámci rozšiřování zakázaného hraničního pásma⁶ mezi lidovědemokratickým Československem a západní kapitalistickou cizinou. Za příklad můžeme vzít oblast Vitorazska. Tento drastický krok zde postihl dílem Rapšach a v plné míře dopadl na sousední vesnice Nová Ves u Klikova (Najdorf) a Kunšach. Většina lidí vystěhovaných z Rapšachu se už do rodné vsi nikdy nevrátila, zbylé obce byly z mapy (nikoliv paměti) vymazány definitivně.⁷

Historie Rapšachu⁸, obce ležící šest kilometrů jihovýchodně od Suchdola nad Lužnicí, byla poznamenána (pomineme-li na tomto místě její vtělení, spolu s dalšími vitorazskými obcemi, k území Československa v roce 1920) především třemi letopočty a událostmi s nimi souvisejícími: 1938⁹, 1945–1946, 1953. V obci, kde česko-ra-

5 Viz Např. PETRÁŠ, Jiří: Příběh Jaroslava Kasky – agenta chodce. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, 2012, 10, s. 211–230.

6 K tomu blíže např. KOVAŘÍK, David: Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960; JÍLEK, Tomáš – JÍLKOVÁ, Alena a kol.: *Železná opona*.

7 *Archiv bezpečnostních složek* Praha (dále jen ABS), fond A 2/1, KS SNB České Budějovice; *Státní oblastní archiv Třeboň* (dále jen SOA Tb), Jihočeský Krajský národní výbor v Českých Budějovicích (dále jen JČKNV ČB), Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa (dále jen JKV KSC ČB); *Státní okresní archiv v Jindřichově Hradci* (dále jen SOkA JH), Okresní národní výbor Třeboň (dále jen ONV Tb).

8 Rapšach má v současné době 600 obyvatel a společně s osadami Spáleníště, Velký Londýn a Malý Londýn se rozkládá na ploše téměř 30 km². Do roku 1960 okres Třeboň, poté okres Jindřichův Hradec. K Československu byl připojen, společně s dalšími obcemi části tzv. Vitorazska, v roce 1920. K jeho názvu viz např. OESTERREICHER, Jiří: K názvu vsi Rapšachu/Rapischachu/Rottenschachen na Suchdolsku. *Jihočeský sborník historický*, 2006, r. 75, s. 192–203.

9 Viz např. NIKRMAJER, Leoš: Události v Rapšachu na podzim 1938. *Výběr*, XLVII, 2010, č. 3, s. 179–182; TÝŽ: Demografické, politické, hospodářské a kulturně-spoolečenské poměry ve vybraných lokalitách Československa v období let 1930–1945. KOL.: *Tak blízcí, a přece tak vzdálení. Lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*. Národní muzeum fotografie Jindřichův Hradec – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích – Waldviertel Akademie Waidhofen an der Thaya 2012, s. 293–312.

Jiří Petráš

kouské vztahy byly silně provázány rodinnými pouty, došlo k jejich postupnému rozkladu, který vyvrcholil v roce 1953 částečnou likvidací obce a masivním vystěhováním obyvatelstva z důvodu rozšíření zakázaného hraničního pásma s Rakouskem.¹⁰ Místo vystěhovaného „státně nespolehlivého“ obyvatelstva přišlo nové, které, jak se to alespoň nyní jeví, již nevytvořilo se starousedlíky homogenní celek. Místní obyvatelé na tyto události vzpomínají i po několika desítkách let velice emotivně, jejich vzpomínky doplňují suchou řeč pramenů o lidský rozměr:

Marie Borková: *My jsme byli v tom padesátým třetím vystěhovaný a bydleli jsme ve Lhoticích u Českých Budějovic.*

Jiří Petráš: *A proč vás tam v padesátým třetím roce vystěhovali? Jaká byla kritéria pro to, kdo se musel vystěhovat a kdo ne?*

Marie Borková: *No, to jsem byla čtrnáctiletá holka, tak si to taky moc nepamatuji. Víím, že maminky bratr tady mohl zůstat. Tatínkova sestra tady taky zůstala. A tatínek a jeho bratr, tak my jsme museli pryč. Tak já nevím, jaká byla kritéria. To zkrátka byla na obci, tatínek to říkal, taková parta, a ten měl pifku na toho, tak řekl, aby šel. Ten byl pro něj nespolehlivější, tak musel odejít.¹¹*

Jiná narátorka, Jaruška Hofhanzlová, na tuto událost, která se v tomto případě nedotkla jí osobně, ale blízkých příbuzných, vzpomíná následovně: *To bylo škaředý. To bylo ošklivý. Ošklivý vzpomínání je na to dodnes. Protože babička potom, maminky maminka – děda zemřel za války – tak ta šla k nám, tu si maminka vzala. Ta byla chudák slepá. Jedna teta tam ještě zemřela a druhá teta, Marula jsme jí říkali [...] ta se vystěhovala do Cepu, tady. A jejich bratr s rodinou, strejda Francl jsme mu říkali, tak ty se taky museli vystěhovat. Ty koupili barák v Lužnici. Tam byla potom jejich dcera, chudák už taky zemřela. Bylo to brozné, když se najednou museli z domova vystěhovat a nevěděli, chudáci, kam se vrátit. Tak teta Marula, ta byla na té hospodě na Cepu. Jeden čas tam vlastně s ní byl i strejda Francl s rodinou, tak tu hospodu na Cepu vedli spolu. Tetě Marule pak tatínek sehnal barák tady v Suchdole. Tak ta se potom odstěhovala sem do Suchdola. Takže potom, když bylo něco třeba, tak jí tatínek vždycky pomohl.¹²*

Částečné vysídlení Rapšachu zaznamenal i místní kronikář. V obci vše začalo dne 3. května 1953, kdy vystoupil na schůzi rady Místního národního výboru (dále jen MNO) v Rapšachu, které se zúčastnili i zástupci útvaru Pohraniční stráž, okresní tajemník Malík. Ten měl požádat podle zápisu radu o těsnou spolupráci s nadřazenými stranickými a státními orgány.¹³ O dva týdny později, 18. května, se konalo další za-

10 ABS Praha, fond ; SOA Třeboň, fond JKV KSČ v Českých Budějovicích, fond JČKVN v Českých Budějovicích; SOkA Jindřichův Hradec, fond ONV v Třeboni. Obecně k tomuto problému např. KOVAŘÍK, David: Proměny českého pohraničí v letech 1958–1960.

11 Vzpomínka na vystěhování části obyvatel z Rapšachu. Rozhovor s Marií Borkovou vedl Jiří Petráš 10. září 2010.

12 Vzpomínka na vystěhování a likvidaci Nové Vsi u Klikova (Najdorfu) v roce 1953. Rozhovor s Jaruškou Hofhanzlovou vedl Jiří Petráš 8. února 2011. Dále k tomu např. dokumentární film *Najdorf*. Nezávislý dokumentární film. Kamera: Petr Karel Braun, scénář, režie, střih: Adam Sejk, produkce: Bernow Pictures, 2010. Naposledy VEITH, Daniel: „Najdorf“: monografie zaniklé vsi na Vitorazsku. Diplomová práce na Ústavu etnologie FF UK Praha, 2013.

13 *Kronika obce Rapšach*, I. díl. Zápis za rok 1945. Uloženo na Obecním úřadě v Rapšachu.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

sedání rady MNV a zástupců pohraničního útvary za účasti představitele Okresního národního výboru (dále jen ONV) v Třeboni. Bylo konstatováno, že vysídlovací akce postihne především obyvatelstvo, u něhož bylo *možno předpokládat nebezpečí styku s příbuznými v zahraničí a u nichž je ve vlastním jejich zájmu potřeba přesídlení do vnitrozemí*.¹⁴

Vlastní akt přesídlení nespolehlivého obyvatelstva měl začít 25. května 1953¹⁵ a dohled nad ním měla přímo v obci Krajská vysídlovací komise.¹⁶ Všemu předcházela týdenní vysvětlovací agitační kampaň. Místní národní výbor měl dle nařízení ONV v Třeboni zajistit ubytování a stravování agitační komise, sám se aktivně podílet na přesvědčovací kampani, měl zajistit pracovní síly pomáhající při přesunu a v neposlední řadě *založit prosperující socialistické hospodářství za účinné pomoci státu*.¹⁷

Samotné stěhování zajišťoval a prováděl závod ČSAD v Třeboni. Do obce poslal na padesát nákladních aut se šoféry a dispečerem¹⁸. Podle kronikáře občané, jichž se stěhování týkalo, to věděli s předstihem. To ostatně potvrdila i jedna z narátorek: *Dověděli se to nejdřív a pak mysleli, že to padne. Jenže pak najednou [...] přijeli a vystěhovat. To bylo takové naráz*.¹⁹ Vystěhovávaní občané dostali seznam obcí, do kterých se mohli vystěhovat. Před samotným přemístěním z obce s nimi byl sepsán protokol, ve kterém byla odhadnuta cena obytných i hospodářských budov, půdy, váha a cena každého kusu dobytka. Peníze jim byly uloženy na vkladní knížku,²⁰ uvolněny však byly až při samotném nákupu domu ve vnitrozemí²¹. Ač kronikář uvádí, že odhadní ceny budov i dobytka byly v tehdy standardní výši, a tudíž že vysídlení nebyli poškozeni, narátoři mluví samozřejmě o pravém opaku. O morální a citové rovině vůbec nemluvě.

Paradoxně byla do Rapšachu přesídlena část lidí ze zcela zlikvidovaných obcí Nová Ves u Klikova a Kunšach, které ležely přímo na státní hranici. Co toto všechno udělalo s atmosférou v obci a s mezilidskými vztahy, netřeba se příliš domýšlet. *Nálada v obci byla nevalná, pracovat se lidem nechtělo, křiku a nadávek bylo dost a dost. Mnozí se v hospodě „posílili“ a pak vykřikovali „ať mi to zaplatí na ruku“ a podobně*. (Zvýraznil J. P.) *Na místa vystěhovaných rodin z Rapšachu byly přestěhovány dvě rodiny z Kunšachu, který se počal v té době likvidovat. Také z Nové Vsi u Klikova sem přišla většina rodin, protože i tam ves byla určena k úplné likvidaci, protože byla úplně na hranicích*.²²

Poničené mezilidské vztahy potvrzují i s odstupem více než půlstoletí někteří narátoři²³: *V roce 1953 [...] to byla ta přistěhovalecká horečka, sem se dostávali lidé z celý repub-*

14 Tamtéž.

15 Uvědomme si, že bylo týden před peněžní reformou! Na lidi v pohraničí se tak doslova valila lavina katastrof.

16 Umístěna byla přímo v budově MNV Rapšach, kde i úřadovala.

17 *Kronika obce Rapšach*, I. díl. Zápis za rok 1945. Uloženo na Obecním úřadě v Rapšachu.

18 Dispečink měl sídlo v č. p. 7, kde bylo později zřízeno kino.

19 Vzpomínka na vystěhování a likvidaci Nové Vsi u Klikova (Najdorfu) v roce 1953. Rozhovor s Jaruškou Hofhanzlovou vedl Jiří Petráš 8. února 2011.

20 Opět upozorňuji, že se tak stalo týden před provedením peněžní reformy.

21 *Kronika obce Rapšach*, I. díl. Zápis za rok 1945.

22 Tamtéž.

23 V Rapšachu odfeklí autorovi rozhovory celkem čtyři narátoři – místní rodáci – s tím, že se bojí, nechtějí mít nepříjemnosti s místními lidmi, a hlavně s těmi, kteří se do Rapšachu přistěhovali v roce 1953. Dali jasně najevo, že alespoň pro ně je obec rozdělená na starousedlíky a na přistěhoválce z roku 1953.

Jiří Petráš

líky. A většinou to byli lidé, kteří chtěli něco zabrat, ale někteří tady potom zůstali. Koupili si ty zbytky, co tady zůstaly volný. Protože hodně baráků, co odešli lidé, zbourali. A zbourali to jenom ti, co potřebovali tašky a krovy a takový stavební materiál. No a my jsme tady zůstali.

Ať již bereme v úvahu vzpomínky narátorů či zápisy místního kronikáře, mají jeden společný rys – lidé byli sice nespokojení, avšak k žádné zjevné revoltě nedošlo. Nikdo nevyšel do ulic demonstrovat²⁴, veškeré projevy nespokojenosti se omezily na hospodské dialogy a sousedské stěžování. Nejdále snad zašli ti, kteří se soudili s režimem o výši náhrady za majetek, který museli nechat na místě ničených vesnic.²⁵

Kolektivizace venkova

O jihočeském regionu na počátku padesátých let 20. století se může směle říci, že to byl region s převažující zemědělskou produkcí, kde byl průmysl soustředěn v několika centrech (České Budějovice, Strakonice, Tábor). Vedle rozsáhlé šumavské oblasti, která v té době ještě „nezpracovala“ odsun německého obyvatelstva, zde byly oblasti chudší, ale i bohaté vesnice, což je dodnes patrné na architektuře a velikosti statků. K jedné z těchto bohatších zemědělských oblastí – navíc s hrdou minulostí – se řadila tzv. zbudovská Blata, ležící několik kilometrů západně a severozápadně od Českých Budějovic. Jednou z těchto obcí jsou i Plástovice, vesnice ležící dvacet kilometrů severozápadně od krajského města.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let si museli její obyvatelé mnohokrát vzpomínat na pohnuté události z jedenadvacátého roku, kdy do obce přišla rekviziční komise kvůli údajně neplněným dodávkám.²⁶ První poválečné roky s sebou vedle euforie a nadšení z konce války a budování nového sociálního státu, přinesly i mnoho zlých krve – a to opět v oblasti plnění dodávek. K obyčejnému a vcelku pochopitelnému úsilí státu zajistit obživu obyvatelstva po těžkých letech válečného běsnění a sucha v roce 1947 se přidal ještě efekt politický, ideologický. Nová komunistická vláda měla jinou představu o budoucnosti zemědělské výroby než převážná většina zemědělců, a navíc k naplnění těchto cílů zvolila cestu dramatických, radikálních, násilných reforem.

Ve fondech MNV Plástovice²⁷ je soubor materiálů vztahujících se k údajně trestní činnosti místních obyvatel pro roky 1949–1952.²⁸

24 Ostatně, dokáže si někdo představit mohutnou protirežimní demonstraci v obci, která má maximálně tisíc obyvatel a mnohdy ještě méně? A větší lokality tyto procesy až tak nezasáhly.

25 Blíže PETRÁŠ, Jiří: Život na hranici dvou světů, s. 313–368.

26 Blíže NIKRMAJER, Leoš: Vzbouření rolníků v Plástovicích v únoru 1921. *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*. L, 2013, č. 4, s. 261–264.

27 SOkA České Budějovice, MNV Plástovice, číslo kartonu (dále jen č. kart.) 1, signatura (dále jen sign.) II/2a.

28 Nedokážeme nyní říci, o jak kompletní vzorek jde. Budeme na něj tedy raději nazírat jako na reprezentativní vzorek, který zcela jistě odrazil aktuální stav věcí v Plástovicích bez ohledu na to, jedná-li se o kompletní výčet či nikoliv.

29 SOkA České Budějovice, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

Druh provinění	1949	1950	1951	1952
Krácení dodávek	9	28	19	2
Zatajení uhynulého hospodářského zvířectva	1	0	0	0
Zatajení hospodářského zvířectva	2	0	0	0
Zištnost – falšování stvrzenek, potravinových lístků	0	1	0	0
Narušení chodu žní (neúčast na výmlatu)	0	1	6	1
Krádež dřeva v lese	0	0	0	1
Kácení stromů ve vlastním lese bez povolení	0	0	0	2
Ublížení na cti presidentu, nenávisť k režimu	1	1	0	0
Dopravní nehoda	0	0	1	1
Poškození výrobků Šamotky Zliv	0	0	1	0

Jak můžeme vidět, nejvíce byli místní obyvatelé postihováni za nedodržování dodávek. Pustíme se nyní do rozebrání několika případů a budeme si všimnout, jak se k proviněným chovali představitelé MNV v Plástovicích, tedy členové obecní komunity, a jak k nim přistupovali představitelé Okresního národního výboru (dále jen ONV) ve Vodňanech.

Případ zatajení uhynulého hospodářského zvířectva šel na vrub Janu Šimečkovi. Dle nálezů úředního šetření ONV ve Vodňanech²⁹ se měl hospodář dopustit toho, že nenahlásil a nedodal tři *domněle uhynulá selata na kontumační stanici k zakopání [...], nýbrž je zkrmil psům a drůbeži. Dále jste důvodně podezřelý, že jste tato 3 selata zašantročil a odňal je takto řízenému hospodářství, poněvadž jejich uhynutí jste nemohl prokázat. Při kontrole jste zatajil, resp. váš syn Josef, 1 vepře ve váze asi 200 kg.*³⁰ Za to mu byla uložena pokuta 20 000 Kčs a jeden den vězení, nebo v případě nedobytnosti náhradní trest vězení 80 dnů.

Proti tomuto striktnímu a strohému odsudku a rozsudku vodňanského ONV šel přípis předsedy Jihočeského svazu českých zemědělců (dále jen JSČZ) ze dne 20. června toho roku. Ten údajně celý případ řešil na místě a zjistil, že *obvinění ONV ve Vodňanech jest přísně posuzováno. Skutečně se nejedná o úmyslné odnětí 3 selat pro řízené hospodářství, ježto jich uhynutí bylo jmenovaným řádně ohlášeno. Nejedná se tedy o důvod k podezření, že tato 3 selata byla jmenovaným zašantročena, jak v trestním nálezů přímo uváděno.*³¹ A ono jedno zatajené dvousetkilogramové sele? Za prvé, jak uvádí předseda JSČZ, mělo pouze 150 kg živé váhy, a za druhé nebylo zatajeno, ale nervozita a nezkušenost rozrušeného Šimečka mladšího způsobila, že je neukázal dohlédací komisi v době, kdy bylo izolováno v samostatném chlívků od ostatních nemocných čuníků. Proto autor tohoto přípisu navrhuje zrušit klasifikaci trestný čin s jeho důsledky a překvalifikovat ho na pouhý přestupek.³²

30 Trestní nález Jan Šimeček ze dne 9. května 1949. SOkA České Budějovice, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

31 Trestní nález Jan Šimeček ze dne 9. května 1949. SOkA České Budějovice, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

32 Jak případ dopadl, bohužel nevíme.

Jiří Petráš

K dalším třem případům nemáme bližší informace, proto je nemůžeme více komentovat – šlo o trestné činy, resp. přechyby, kterých se dopustili František Tomrle, Karel Peterka a Karel Koukol. V polovině října roku 1949 se měl Karel Peterka dopustit činu hanobení ústavních činitelů a urážky cti prezidenta Československa. Krajský soud v Českých Budějovicích na svém jednání 24. ledna 1950 mu navíc prokázal nenávisť k lidovědemokratickému zřízení v Československu a za to vše ho „ocenil“ šesti měsíci tuhého vězení s dvěma tvrdými loži a peněžitým trestem 2000 Kčs.³³

Posledně jmenovaný Karel Koukol byl 11. června 1949 Vrchním vojenským soudem v Praze odsouzen k 27 měsícům tuhého vězení zostřeného jednou za dva měsíce tvrdým ložem a „zpeštěným“ samovazbou v posledním měsíci každého roku. Příčinou trestu bylo to, že v době své vojenské presenční služby rozšiřoval spolu s dalšími osobami protistátní letáky a rozhodně nesympatizoval s lidovědemokratickým zřízením.³⁴

František Tomrle byl odsouzen na jeden rok těžkého žaláře zpeštěným vždy jednou za čtvrt roku zostřeným postem a peněžitým trestem 3000 Kčs za to, že jako zásobovací referent si nechával v lednu a únoru 1950 potravinové lístky, které mu nepatřily.³⁵

Nás však nejvíce zajímají případy krácení dodávek plástovických zemědělců a to, jak se k těmto provinivším zachovala místní komunita. Nutno podotknout, že tento čin – tedy neplnění dodávek – byl vcelku běžný v období přelomu čtyřicátých a padesátých let a byl způsoben řadou faktorů. Na jedné straně to byl přirozený tlak státu na pravidelné a dostatečné zásobování obyvatelstva. Dodávky však byly také zneužívány režimem v jeho boji proti soukromě hospodařícím zemědělcům v rámci kolektivizačního procesu. Zemědělci neplnili, resp. nemohli plnit tyto nucené závazky z řady důvodů. Někteří z nich skutečně nesympatizovali s novým režimem a s jeho kolektivizačními snahami, proti kterým se silně vymezovali. Navíc zde byly i naprosto objektivní důvody neplnění (pomineme-li to, že dodávky měly mnohdy záměrně likvidační charakter): po odchodu čeledi zbyla prakticky jediná pracovní síla – samotný zemědělec a členové jeho rodiny. Navíc je zemědělská činnost více než kterákoliv jiná závislá na počasí a vrtoších přírody.

ONV ve Vodňanech udělil 7. května 1949 pokutu plástovickému rolníkovi Václavu Královi ve výši 9000 Kčs (a v případě nedobytnosti této pohledávky náhradní trest vězení ve výši jednoho měsíce) za to, že v roce 1948 nesplnil svou dodávkovou povinnost a místo 1500 slepičích vajec jich dodal pouhých 681 kusů.³⁶ Nebohý rolník však zbraně nesložil a proti tomuto rozhodnutí se odvolal. Napsal do Vodňan, že dodávky splnit nemohl, jelikož mu v květnu a červnu 1948 uhynulo šestnáct nosnic. Navíc ostatní dodávky má splněny. Jako další polehčující okolnost uvedl, že je stár 65 let a na výměře zemědělské půdy 19 ha pracuje jako jediný muž. Předepsaná pokuta

33 Trestní list krajského soudu v Českých Budějovicích, Karel Peterka. *SOka České Budějovice*, MNV Pláštovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

34 Trestní nález Vrchního vojenského soudu v Praze, Karel Koukol. *SOka České Budějovice*, MNV Pláštovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

35 Trestní nález okresního soudu ve Vodňanech, František Tomrle. *SOka České Budějovice*, MNV Pláštovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

36 Trestní nález Okresního soudu ve Vodňanech, Václav Král. *SOka České Budějovice*, MNV Pláštovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

je pro něj likvidační, prosí proto o její prominutí. V opačném případě žádal alespoň o poshovění platby do podzimních měsíců.³⁷ Rolníka podpořil i předseda JSČZ, který ve svém dopise z 20. června 1949 všechny jeho argumenty potvrdil.³⁸ Dne 30. září téhož roku se však na něj snesla další rána – za nesplnění dodávky mléka za první pololetí roku ho okresní soud potrestal pokutou 6400 Kčs nebo 25 dny vězení.³⁹

Ne pro všechny lidské tragédie v Plástovicích však najdeme oporu v archívních fondech. Několik rodin bylo v padesátých letech z Plástovic vystěhováno a byli i lidé, kteří strávili několik let ve vězení.⁴⁰ Jeden z narátorů o tom říká: *Můj dědeček Vojtěch Rys si v roce 1950 urážnul prsty při rekonstrukci koňských stájí a za tři dny zemřel na tetanus. Moje babička Růžena Rysová tady potom žila pouze se synem, mým otcem. Oni tehdy nechťeli opustit statek. Otec byl proto tehdy obviněn s jedním svým kamarádem, Čejka se jmenoval, že pálí obilí. Ale pravda byla taková, že oni pálili pýr na vlastní louce. Za dva dny pak přijelo černý auto, odvezlo je a [...] vrátil se až za dva roky [...] dostal sedm let [...] a za dva roky ho pustili. V roce 1953 ho zavřeli a v roce 1955 ho pustili.*⁴¹

Spíše než výčet jednotlivých případů nás však zajímá reakce MNV v Plástovicích, který musel „neplniče“ projednávat na svých zasedáních a k řadě případů u Okresního soudu ve Vodňanech se i vyjadřoval. Na vysvětlenou také musíme dodat, že na zasedání MNV byl vždy přítomen i referent nadřízeného orgánu – vodňanského ONV.⁴² Jinak členové MNV byli příslušníky místní komunity, obecní pospolitosti. Jak se ukázalo (v zápisech ze schůzí MNV Plástovice je pro to dostatek důkazů), projevíli různou míru tolerance, loajality a pochopení k trestaným spoluobčanům. Tam, kde to bylo alespoň trochu možné, navrhovali zmírnění trestů či jejich alternativní řešení, potvrzovali důvody neplnění dodávek, tak jak je popisovali trestaní rolníci ve svých odvoláních, a dokonce se i zaštiťovali zájmem obce.⁴³

Ovšem je také nutno podotknout, že se členové Místního národního výboru v Plástovicích chovali tak, jak jim umožňovaly hranice nastavené jim stávající politickou a společenskou realitou. Jiná byla situace na přelomu čtyřicátých a padesátých let, jiná začala být po roce 1953 – většina z výše popsaných projevů sounáležitosti náleží právě do tohoto časového období. Navíc si nemůžeme dělat iluze, že by všichni členové výboru byli se svými spoluobčany solidární a chtěli pro ně pouze samé dobro – ostatně i o tom mluví jeden z narátorů: *Otec o tom vlastně nikdy nechťel mluvit. [...] Taký byli lidi, který nepozdravil, když jsme sem přišli. [...] Jinak ale nikdy nikoho nepomlouval, na nikoho nenadával.*⁴⁴

37 Tamtéž.

38 Tamtéž.

39 Místo předepsaného množství 1395 litrů mléka dodal pouze 481 litr mléka. Trestní nález okresního soudu ve Vodňanech, Václav Král. *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. II/2a.

40 Více viz WAGNEROVÁ, Alena: *Plástovice v pohybných dobách 1945–2010*. Sedlec 2010.

41 Rozhovor s Pavlem Rysem vedl Jiří Petráš 24. července a 31. července 2012.

42 K roli zástupců okresních národních výborů na jednáních MNV viz také WAGNEROVÁ, Alena: *Plástovice v pohybných dobách 1945–2010*.

43 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a; dále též Zápisy z jednání MNV Plástovice, sign. B 1712, nezprac. Nutno podotknout, že prameny k tomuto problému jsou z větší části ještě nezpracované, nejsou zdaleka kompletní a jsou značně roztržité. Bádání v této oblasti je spíše v počátcích.

44 Rozhovor s Pavlem Rysem vedl Jiří Petráš 24. července a 31. července 2012.

Jiří Petráš

Nebylo jednoduché být veřejně činnou osobou v tak pohnutém období, jako bylo právě toto. Členové národních výborů, zejména v menších městech a obcích byli blízko lidem, a tudíž se mohli a také se stávali hromosvodem jejich stesků a hněvu. Museli prosazovat věci, se kterými nemuseli být vždy vnitřně srozuměni, a nastavovali krk za nadřízené orgány. Proto jsme také v Plástovicích svědky toho, že složení národního výboru se několikrát proměnilo i v rámci jednoho volebního období, lidé nechtěli dále vykonávat své funkce, resp. byli vyměněni z důvodu nespokojenosti nadřízených složek s jejich činností.⁴⁵

Již v roce 1951 MNV konstatoval a nadřízené okresní složky upozornil na to, že *v naší obci byly odebrány (vykoupěny) 3 dojnice a následkem toho nebude možno plniti kontingent mléka z těchto dojnic. Rada M. N. V. se usnesla, aby tato věc se neopakovala do nekonečna, neboť když se odeberou z obce nejlepší dojnice, klesne dodávka mléka. Jedně bude-li obci odepsán kontingent mléka z těchto dojnic, jsou kdykoliv k dispozici.*⁴⁶

Také o dva roky později museli plástovičtí sdělit ONV nepříjemnou pravdu. A to ve věci *dalekosáhlé důležité akce, provedení sbírky československého lidu na obnovu Korejské lidově demokratické republiky a dále uspořádání slavnostní veřejné schůze pléna MNV u příležitosti 36. výročí VŘSR.*⁴⁷ Plástovičtí měli dle direktiv nadřízených orgánů přispět na obnovu tříletou válkou zubožené severní části Korejského poloostrova naturálními dary a zúčastnit se veřejné schůze, která měla proběhnout 6. listopadu. Akce dopadla katastrofálně – korejskému lidu odešlo z Plástovic tři a půl metráku brambor a schůze u příležitosti Velké říjnové socialistické revoluce se musela úplně zrušit pro naprostý nezájem obyvatel.⁴⁸

Na seznamu úpadkových hospodářství, který byl vypracován na schůzi zástupců MNV, zemědělské komise MNV, předsedkyně místní organizace KSČ a dvou zástupců ONV dne 19. 7. 1955, figurovalo devět jmen (až na dvě výjimky obhospodařující cca 1 ha a jednoho s devíti ha se jednalo o větší zemědělce s více jak 20 ha půdy), ke kterým se komise vyjadřovala a popisovala důvody úpadku hospodářství.⁴⁹ Je pozoruhodné, že u oněch velkých zemědělců je vždy uvedena poznámka: *Za kulaka jej MNV nepovažuje.*⁵⁰ A to i přesto, že několik z nich se objevilo na seznamu místních boháčů, vypracovaném MNV 22. 1. 1953.⁵¹

45 V tomto bádání jsme teprve na samém počátku, jde spíše o hypotézu vytvořenou na příkladu malého vzorku. Je pravděpodobné, že situace byla také obec od obce různá. Někde převládli aktivisté s novým režimem, někde tomu tak nebylo.

46 *SOkA České Budějovice*, zápisy z jednání MNV Plástovice. Protokol sepsaný při schůzi MNV v Plástovicích konané 29. 5. 1951, sign. B 1712, nezprac.

47 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a

48 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a

49 Důvody typu: opuštěné hospodářství, kdy děti se odstěhovaly a jeden z manželů byl práce neschopný, resp. manželé na půdě hospodařící byli pokročilého věku. V jednom případě vlastník označen za špatného hospodáře. Ve dvou případech se MNV zavázal, že se pokusí majitele, resp. někoho z jejich blízkých přesvědčit, aby se o hospodářství starali. *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a. Protokol sepsaný v Plástovicích 19. 7. 1955.

50 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a. Protokol sepsaný v Plástovicích 19. 7. 1955.

51 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. II/2c.

Na seznamu psaném rukou verzálním písmem na volném listu formátu 21 × 30 cm je zaznamenáno celkem 19 jmen, z toho dvě jména jsou škrtnuta. V pravém dolním rohu kulaté razítka MNV Plástovice a podpis dvou jeho členů.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

Rada MNV projednávala 8. února 1956 na svém mimořádném zasedání způsob likvidace nesplněných dodávek za roky 1953–1955.⁵² Celkem u 18 zemědělců se jednalo za tři roky o poměrně velké množství nedodaných komodit (u každého z nich to byly řádově stovky kilogramů masa vepřového či hovězího, tisíce litrů mléka, tisíce kusů vajec a stovky kilogramů brambor či řepky). Představitelé obce pod dohledem zástupců ONV a okresního plnomocníka ministerstva výkupu⁵³ souhlasili s tím, že provinilí budou řešeni dílem prokurátorem, dílem trestní komisí, doporučovali ale, aby u zemědělců byl ve vážných odůvodněných proveden odpis.⁵⁴

Následující měsíc se pak rada MNV přimlouvala za další dva soukromé zemědělce ve věci neplnění dodávek mléka. Popisovala jejich svízelnou situaci v hospodářství (menší stav hovězího dobytka než plánovaný, vysoká březost jalovic, některé krávy nemocné apod.) i situaci rodinnou (nemoci, pouze jeden práce schopný člen rodiny, ostatní nemocní, resp. děti⁵⁵). Navíc poukázovala na to, že neplnění dodávek je pouze dočasné a že ostatní zemědělci v obci plán dodržují i částečně překračují.⁵⁶

Jak vidno, a dokladů je v archívních materiálech dosti, žádná halasná bouřlivá poliční revolta se ve venkovském prostoru nekonala a ani konat nemohla.⁵⁷ Ale opět se můžeme setkat s projevy pasivní rezistence, kdy vesničané například reagovali naprostým nezájmem na výzvu pomoci severokorejskému lidu. A v materiálech najdeme i jev, o němž se dosud mnoho nenapsalo, který není – řekl bych – dosud vůbec zpracován. Místní národní výbor – když ne celý, tak alespoň jeho většina – se ve svých rozhodnutích mnohdy stavěl za své spoluobčany, za členy vesnické obcí, komunity. Jemné předívko vazeb, které se tvořilo mnoho století, dosud nebylo zcela potrháno a někde ještě existovala solidarita, a to i napříč ještě trvajících společenskými strukturami.

A když už to nebyla solidarita, tak se rozhodně jednalo o cosi zdánlivě iracionálního, co městský člověk (a navíc s odstupem desetiletí a z pozice obyvatele velkoměsta) nechápe a snad ani není schopen pochopit – vztah k půdě. Sedlák je svázán s půdou a musí respektovat přírodní cykly a zákonitosti. Proto také dozírali nad jednáním místních „elit“ (vlastně o žádné elity v dnešním slova smyslu nešlo) pověřenci okresních národních výborů a příslušných ministerstev, kteří se vždy postarali o tu „správnou“ politickou tečku.

52 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a, zápis z mimořádné schůze rady MNV Plástovice ze dne 8. února 1956.

53 Okresní plnomocníci ministerstva výkupu se řídili mj. i Předpisem č. 35/1952 Sb. a vládním nařízením o vymezení úkolů při výkupu zemědělských výrobků v roce 1952 ze dne 15. 7. 1952.

54 Tamtéž.

55 Dětská práce na vesnici byla vždy naprosto běžná a přirozená, nikdo se nad ní nepozastavoval. Řada narátorů vzpomíná na to, jak museli v dětství pomáhat svým rodičům v hospodářství, protože jednoduše nebyl nikdo jiný k dispozici. Např. rozhovor s Františkem Peškem (vedl Jiří Petráš 11. 12. 2012).

56 *SOkA České Budějovice*, MNV Plástovice, č. kart. 1, sign. I/2a, zápis z mimořádné schůze rady MNV Plástovice ze dne 14. března 1956.

57 Poslední zaznamenaný veřejný vzdor viz NIKRMAJER, Leoš: Vzbouření rolníků v Plástovicích v únoru 1921, s. 261–264. Je pravděpodobné, že zde zapůsobila generační zkušenost. Ostatně příkladů, kdy si lidé pamatovali události z období první světové války a po několik desetiletí to ovlivnilo jejich chování a jednání, je více než dost, např. JACKSON, Julian: *Pád Francie. Nacistická invaze 1940*. BB/art, Praha 2006.

Jiří Petráš

Stejně tak je zajímavé hovořit s narátory, jak hodnotí období padesátých let, období kolektivizace: *Tobo 21. srpna [...] šel jsem asi ráno v pět hodin – to se jezdilo na zelený krmení – to se síla a nakládalo, tak jsem šel takhle ulicí, byl tam řezník, nějaký pan Labodný, a on na mě: „Víš o tom, už jsou tady!“ Já koukal jako jelito, co to je. Pak jsme přišli do práce, předsedu dělal nějaký pan Plášil. Tak to se tam už všechno probralo, tak jsme řekli, že kašlem na práci a šli jsme do hospody. Tak se poslalo pro šenkýřku, tak jsme šli – samozřejmě až po krmení – asi v sedm ráno do hospody. V tu dobu ale byly ještě žně. Tak jsme byli chvíli v hospodě a pak jsem musel ject s kombajnem na pole. No tak jsem jel s kombajnem a pamatuji si, jak nade mnou přeletělo několikrát letadlo. Tak to byl ten první den. No, jinak to uvolnění trvalo strašně krátce. To uvolnění, který tu bylo před 21. srpnem, tak že by tu někdo šel do soukroma, to ne. Tak daleko to nedošlo. Nakonec [...] ty lidi byli v tu dobu spokojení. Říkali: „My pitomci, proč jsme se tomu bránili, když my se máme líp, než když jsme se dřeli na svým.“ Takže v tu dobu se družstva nerozpadala. [...] Dřív pronásledovali soukromé rolníky a dneska zase družstva. A nejhorsí je, že to dneska už trvá 22 let. A pořád není konec. Tehdy to trvalo od roku 1955 do 1960. Vesnice se pak stmelila. Ale dneska je pořád něco. Já jsem tady dělal předsedu družstva od roku 1990, do loňského roku, 2011. Vloni v červnu jsem skončil. A zažil jsem si své. Kdybych věděl, co mě čeká, kolik je špatnosti v lidech, tak bych to nedělal. (Zvýraznil J. P.)⁵⁸*

Samozřejmě nechceme tento příklad zobecňovat. Nicméně opět – vzdor na vesnici byl individuální a opět se projevoval „po vesnicku“.

Peněžní reforma

Peněžní reforma v roce 1953 byla traumatizující událostí – dotkla se všech v tom nejcitelnějším bodě, totiž na vlastním majetku. U jedněch způsobila trhlinu ve víře, u jiných vyvolala, respektive upevnila nenávisť vůči režimu. V každém případě však ovlivnila život celého národa a jako vzpomínka vzbuzovala a vzbuzuje emoce ještě nyní.

Situaci v kraji pečlivě monitorovaly Veřejná i Státní bezpečnost, kde se sbíhaly veškeré informace z kraje a odkud pak šly zpracovány jednak na Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa a Krajský národní výbor v Českých Budějovicích, jednak k nadřízeným centrálním složkám Státní bezpečnosti. Ve zprávě z 2. června 1953⁵⁹ se hovoří o *neustálené situaci* v kraji. Pečlivě se sledovaly a vyhodnocovaly veškeré stávky v kraji:⁶⁰

58 Rozhovor s Františkem Peškem vedl Jiří Petráš v prosinci 2012.

59 Situační zpráva o výměně peněz v kraji Českobudějovickém dne 2. 6. 1953, č. jedn. VB-885-13/01 taj 1953, SOA Tb, A JKV KSČ ČB, Měnová reforma, č. kart. 479.

60 Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *Archiv bezpečnostních složek*, (dále jen ABS), fond 310-72-30.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

Okres	Počet závodů (stávek)	Celkový počet zam.	Trvání stávky (hod.)	Počet stávkujících	Předvedených osob	Po výsledku propuštěno	Zatčeno	Prozahálených hodin
Strakonice	10 (11)	10 470	65	2 765	30	12	18	179 725
Vimperk	7 (7)	1 814	33.30	1 215	11	2	9	40 702.30
Prachatice	(1)	200	5	150	1	1	0	750
Písek	4 (4)	2 340	5.30	310	0	0	0	1 705
Tábor	1 (1)	1 000	5.30	800	3	0	3	4 400
Kaplice	1 (2)	1 200	10.30	745	3	0	3	7 822.30
J. Hradec	1 (1)	12	2	12	0	0	0	24
Vodňany	1 (1)	145	1	15	0	0	0	15
T. Sviny	1 (1)	200	1	50	1	0	1	50
Budějovice	1 (1)	500	2	250	0	0	0	500
Souhrn	28 (30)	17 881	131.00	6 312	49	15	34	235 694

Podíváme-li se na tabulku, zjistíme následující. Počet stávek a jejich aktivních účastníků nebyl zdaleka tak vysoký, abychom mohli mluvit o masovém odporu obyvatelstva.⁶¹ Zdaleka také neplatí, že více stávek a větší účast na nich byla ve větších průmyslových městech – viz příklad Českých Budějovic, Písku, Tábora, Jindřichova Hradce. Nejdramatičtější byla situace ve Strakonících a Vimperku,⁶² kde muselo zasahovat vojsko. Ve Strakonících byla 3. června potlačena demonstrace jednotkami poddůstojnické školy 7. sušické brigády.⁶³ O den později ve Vimperku pak zasahovaly jednotky poddůstojnické školy 10. volarské pohraniční brigády za asistence jednotek sušické brigády, převelených toho dne ze Strakonice.⁶⁴

Nejdramatičtější byla situace ve Strakonících a Vimperku⁶⁵, větší účast ve stávkách zaznamenali též v Písku a Velešíně na Kaplicku.

61 Na druhé straně se ovšem nedá zjednodušeně dát rovnítko mezi celkovou nespokojeností a počtem aktivních účastníků stávek a demonstrací.

62 K tomu blíže PETRÁŠ, Jiří: Průběh měnové reformy ve Strakonících. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, R. XXXII, 1995, č. 3, s. 217–219; PETRÁŠ, Jiří: Postih účastníků demonstrace ve Vimperku 1953. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, R. XXXIII, 1996, č. 2, s. 143–144; PETRÁŠ, Jiří: Peněžní reforma 1953. In: *Sborník Archivu MV*. Praha 2005, č. 3, s. 141–172.

63 ABS, f. A 2/1-1586.

64 ABS BK, f. 2357, č. kart. 47, fond KS SNB České Budějovice, B2, inv. č. 14.

65 K tomu blíže PETRÁŠ, Jiří: Průběh měnové reformy ve Strakonících, s. 217–219; PETRÁŠ, Jiří: Postih účastníků demonstrace ve Vimperku 1953, s. 143–144; PETRÁŠ, Jiří: Akce „Strakonice – Vimperk“ 1953. In: *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, 2005, r. XLII, , č. 1.

Jiří Petráš

Okres Strakonice:⁶⁶

Název a místo závodu	Celkový počet zaměstnanců	Datum stávky	Počet účastníků stávky	Předvedených osob	Po výsledku propuštěno	Zatčeno
Česká zbrojovka, n. p. ST	6 200	1. 6., 6.00–11.30 3. 6., 7.00–14.00	150 1 500	19	6	13
Šumavské pily, n. p. ST	50	3. 6., 8.20–14.00	25	0	0	0
Okres. komunál. podnik staveb. ST	190	3. 6., 8.30–14.00	160	2	0	2
Vlnašské závody ST	3 100	3. 6., 8.00–14.00	500	6	5	1
Kovohutě ST	140	3. 6., 8.20–14.00	40	1	0	1
Průmysl mléčné výroby ST	120	3. 6., 8.20–14.00	70	1	0	1
Impregnační závody ST	130	3. 6., 8.00–14.00	80	1	1	0
Energostav ST	80	3. 6., 8.00–14.00	60	0	0	0
Jč. pivovary ST	80	3. 6., 8.00–14.00	30	0	0	0
Sdružený komunální podnik ST	380	3. 6., 8.00–14.00	150	0	0	0
Souhrn	10 470	-----	2 765	30	12	18

V samotných Strakonících byla situace nejvýbušnější 3. června, kdy se stávky zúčastnila část zaměstnanců České zbrojovky a Vlnašských závodů. Za centrum protistátních akcí byla jednoznačně považována Česká zbrojovka.⁶⁷ Na Strakonicku se stávkovalo ještě v Blatné, a to ve dnech 1. a 2. června, kdy stávkovalo 170 zaměstnanců pobočky strakonické ČZ z celkového počtu 175.⁶⁸ Dne 2. června navíc ještě stávkovalo kompletně všech 107 zaměstnanců blatenského Armastavu.⁶⁹ V Blatné nebyla žádná osoba předvedena či zatčena.⁷⁰

66 Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *ABS P*, fond 310-72-30.

67 Jako příčina stávky 1. 6. bylo uvedeno nedostatečné politické zdůvodnění základní organizací KSČ a nesprávné vysvětlení mzdových záležitostí vedením závodu. O dva dny později se příčina opakovala, navíc k ní byla přičtena snaha provokatérů vynutit si propuštění zatčených z 1. 6. U všech ostatních strakonických podniků byla jako příčina uvedena nespokojenost zaměstnanců s výměnou peněz v poměru 1:50, navíc opět snaha o propuštění zatčených z 1. 6. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *ABS*, fond 310-72-30.

68 Údajně z důvodu nepochopení nových mezd a ze solidarity se strakonickým závodem. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *ABS*, fond 310-72-30.

69 Zaměstnanci Armastavu, kteří obdrželi zálohu na květen až 1. 6., žádali, aby tato byla vyplacena v poměru 1:5, a navíc požadovali zařazení do vyšších platových tříd bez zvýšení norem. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *ABS*, fond 310-72-30.

70 Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, *ABS*, fond 310-72-30.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

Okres Vimperk:⁷¹

Název a místo závodu	Celkový počet zaměstnanců	Datum stávky	Počet účastníků stávky	Počet předvedených osob	Po výslechu propuštěno	Zatčeno
Šumavan Vimperk	600	4. 6., 6.45–14.00	550	4	1	3
Jitona Vimperk	250	4. 6., 8.10–14.00	200	0	0	0
Jihočeské tiskárny V.	240	4. 6., 8.40–14.00	200	0	0	0
Armastav Vimperk	500	4. 6., 13.10–14.00	150	4	0	4
Šumavské pily Vimperk	54	4. 6., 8.40–14.00	30	2	0	2
Jě. pivovary Vimperk	80	4. 6., 9.25–14.00	5	0	0	0
Vyšší hosp. škola Vimperk	90	4. 6., 9.50–14.00	80	1	1	0
Souhrn	1 814	-----	1 215	11	2	9

Ve Vimperku proběhla demonstrace o den později než ve Strakonících, i když vzhledem k velikosti města s nemenší intenzitou. Středisko odporu bylo v podniku Šumavan.⁷² Zajímavá je skutečnost, že se akce zúčastnila i drtivá většina studentů Vyšší hospodářské školy ve Vimperku – tímto se také liší vimperkské události od ostatních míst Jihočeského kraje.

Na Kaplicku byly demonstrace zaznamenány pouze ve Velešíně, kde měl sídlo n. p. Motorlet. Dne 30. května 1953 zde stávkovalo v době od 18.30 do 22 hodin celkem 45 osob.⁷³ O dva dny později, 1. června, to však bylo již 700 osob.⁷⁴

Ve dvou dnech, v malém počtu, a především nekoordinovaně a živelně, proběhla demonstrace části pracujících píseckých továren:⁷⁵

71 Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

72 Zaměstnanci n. p. Šumavan požadovali zvýšení mezd, snížení cen másla a cukru a propuštění čtyř zatčených ve Strakonících (!). Navíc podle zdroje situaci nevládlo politické vedení, stranická organizace. Podle téže zprávy byla účast na stávce u zaměstnanců ostatních podniků a Vyšší hospodářské školy vyprovokována průvodem stávkujících zaměstnanců Šumavanu a podporou jejich požadavků. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

73 Zaměstnanci vyslechli údajně pro poruchu závodního rozhlasu pouze část rozhlasové relace a následně nebyli vedením podniku správně informováni. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

74 Stávkující zaměstnanci nesouhlasili s provedením měnové reformy, odmítli vysvětlení funkcionářů KSČ. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

75 Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

Jiří Petráš

Název a místo závodu	Celkový počet zaměstnanců	Datum stávky	Počet účastníků stávky	Předvedených osob	Po výsledku propuštěno	Zatčeno
Jitex Písek	2 000	3. 6., 9.30–11.30	200	0	0	0
Šumavské píly Písek	40	4. 6., 7.30–9.00	40	0	0	0
Oděvní tvorba Písek	50	4. 6., 10.00–11.00	50	0	0	0
Kovosvit Písek	250	4. 6., 10.00–11.00	20	0	0	0
Souhrn	2 340	-----	310	0	0	0

Nejmarkantnější rozdíl mezi Strakonice a Vimperkem na jedné straně, a Pískem, resp. dalšími městy regionu, je vedle kvantitativních ukazatelů i ve zjevné nekoordinovanosti demonstrujících. I v samotném Jitexu, odkud pocházela většina demonstrujících, se akce zúčastnila pouze desetina zaměstnanců.⁷⁶

Na ostatních místech regionu byla situace v porovnání se Strakonice a Vimperkem poměrně klidná. Na Prachaticku stávkovali 2. června v době od 6 do 11 hodin zaměstnanci národního podniku Šumavan,⁷⁷ na Táborsku o den dříve od 8.30 do 14 hodin v Kovosvitu Sezimovo Ústí.⁷⁸ Dne 2. června stávkovali od 7 do 8 hodin zaměstnanci Jitexu Vodňany.⁷⁹ Následujícího dne pak projevili otevřeně svoji nespokojenost na Silniční správě v Jindřichově Hradci⁸⁰ (7–9 hod.), v národním podniku Igla Trhové Sviny⁸¹ (14–15 hod.) a národním podniku Sfinx v Českých Budějovicích⁸².

Podíváme-li se na reakci občanů na peněžní reformu, nemůžeme si – udržíme-li si jistý nadhled a odstup od situace – odpustit následující shrnutí. Odpor proti reformě nebyl v jižních Čechách příliš masivní. Ale přesto (nebo právě proto) samozřejmě nemůžeme říci, že ti, kteří nevyšli do ulic, s peněžní reformou souhlasili. Tak to zcela jistě není a přesvědčují nás o tom mnohé vzpomínky našich rodičů a prarodičů.

76 Jako příčina demonstrace byla v Jitexu Písek, Šumavských pilách a Oděvní tvorbě Písek uvedena nedostatečná politická příprava a nespokojenost zaměstnanců s propočtením mzdy za první polovinu května v poměru 1:50. U zbývajících podniků to byla údajně obava jejich zaměstnanců, že zboží v obchodech bude vyprodáno. Proto se zaměstnanci těchto podniků dožadovali přerušení práce za účelem nákupu ve městě. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

77 Podle zprávy Státní bezpečnosti byla na závodě provedena nedostatečná politická příprava a zaměstnanci byli nespokojeni s přepočtením mzdy za první polovinu května v poměru 1:50. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

78 Důvod – celková nejasnost mzdových otázek v souvislosti s měnovou reformou. Navíc údajně podcenění situace ze strany závodních stranických a odborových orgánů. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

79 Stávkující chtěli vyplatit celou květnovou výplatu v poměru 1:5. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

80 Osazenstvo závodu žádalo vysvětlení mzdových otázek, mělo obavu z malého výtěžku. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

81 Opět nedostatečná politická příprava, ale zejména nejasnosti v otázce přepočítávání mzdy za květen a daně ze mzdy. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při měnové reformě, ABS, fond 310-72-30.

82 Podcenění situace ze strany KSČ a vedení podniku, a především nespokojenost zaměstnanců s proplácením části mzdy v poměru 1:50. Krajská správa Státní bezpečnosti České Budějovice, Přehled stávek při peněžní reformě, ABS, fond 310-72-30.

Rok 1953 na jihu Čech – reakce obyvatel na některé zásadní události

Lidmi cloumal vztek a bezmoc, nicméně do ulic nevyšli – nechtěli ohrozit rodinu, své kariéry, budoucnost. Ne každý je hrdina, ne každý je „pruďas“, který dříve koná a teprve pak přemýšlí, ne každý je svobodný a odpovídá pouze za svoji osobu. Ano, rozhodují i kontakty s okolním světem, ono jemné předitivo vazeb a vztahů.

Závěr

Peněžní reforma v roce 1953 zasáhla doslova celý národ. A co se nestalo – do ulic vyšli občané především v tradičních dělnických centrech. Ohniskem vzdoru se v republice nestala Praha, ale škodovácká Plzeň, v jižních Čechách to byli dělníci a dělnice z ČZ a Fezka ve Strakonících, tedy opět z tradičního dělnického města, kteří vyšli do ulic. Zdatně jim sekundovali i občané Velešína (Jihostroj) a Vimperka (Šumavan, Jitona, Armastav a – což je místní specifikum – studenti středních škol). Na druhou stranu je třeba objektivně říci, že jihočeský region, s výjimkou Strakoníc, ulice a veřejné prostory vzdorem příliš nezaplnil.

V tomto bodě se však dostáváme k základnímu problému – může se vzdor a odpor proti režimu měřit zjednodušeně pouze tím, kolik lidí vyjde do ulic? Alternativou tohoto pohledu na historické události je důkladné, pozorné čtení událostí v regionu (ať už je vymezen jakkoliv) a komparace jednotlivých pramenů. Tehdejší vzdor a odpor vůči systému nebyl tak veliký, jaký bychom si jej snad dnes mohli představovat. Důvodem mohly být obavy z důsledků veřejně projeveného nesouhlasu (ne každý chce vystavovat nebezpečí členy své rodiny, své blízké) nebo jen pouhá lhostejnost či apatie. A – proč to nepřiznat – byli i tací, kterých se ony systémové jevy a změny nedotkly a kterým mohly i vyhovovat.

V případě peněžní reformy v roce 1953 je dle mého názoru důležitý jeden moment – největší vzdor vůči režimu, systému, provedla „dělnická třída“, tedy skupina lidí, která byla pokládána a prezentována jako hlavní opora systému a KSČ. Nic předtím ani poté, co se odehrávalo v padesátých letech v Československu, se nedá srovnávat ať již na celostátní úrovni či měřeno jihočeským regionem s plzeňskými událostmi či se Strakoníci, Velešínem a Vimperkem. Ale spíše než o masivním aktivním odporu dělníků lze podle mého názoru stejně jako v mnoha jiných případech i zde hovořit o bezmocném tichém vzteku, který byl postupně překrýván životní realitou následujícího období.